

BARIŞ KAVRAMINA TEORİK YAKLAŞIMLAR VE KÜRESEL YÖNETİŞİM

Atilla SANDIKLI* , Erdem KAYA**

ÖZET

Bu makalede, uluslararası ilişkiler kuramlarının barış kavramına yaklaşımları incelenmekte, kalıcı barışın tesisinin küresel yönetim sistemi ile mümkün olduğu değerlendirilmektedir. İdealizm ve Liberalizm geleneğindeki teorik yaklaşımlar kalıcı barışın tesisinin belirli norm ve kuralların devlet düzeyinde ve devletlerarası seviyede yerleşmesine bağlı olduğunu öne sürmektedir. Realizm geleneğindeki teorisyenler uluslararası barışı güç ve çıkar kavramları temelinde ele almakta, ancak sınırlı ve izafi bir barışın gerçekleşebileceğini iddia etmektedir. Marksist çizgideki yapısalcı yaklaşımlar, sürdürülebilir barışın sağlanabilmesini dünyadaki cari kapitalist sistemin yeniden yapılandırılmasına bağlamaktadır. Postyapısalcı bakış açısı ve eleştirel kuram ise pozitivist teorilerin barış anlayışını sorgulasa da uygulanabilir bir barış önerisi geliştirememiştir. Bu çalışma, uluslararası ilişkiler teorilerinin kalıcı barış için sunduğu düzenlemelerin küresel düzeyde işleyebilen bir yönetim sistemiyle gerçekleşebileceğini ileri sürmekte, etkin bir küresel yönetişimin dünya barışı için gerekli olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: barış kavramı, uluslararası ilişkiler teorileri, küresel yönetim

THEORETICAL APPROACHES TO THE CONCEPT OF PEACE AND GLOBAL GOVERNANCE

ABSTRACT

This article analyzes the peace approaches of international relations theories and argues that lasting peace is possible through a functioning global governance system. Idealist and Liberalist traditions maintain that lasting peace can be achieved if certain norms and rules are established and consolidated at state and international levels. Realist theorists associate peace concept with power and interest and claim that an international peaceful order might be a reality only in limited periods and based on power and interests of some states. The Marxist approaches stipulate that the present capitalist world economy must be restructured for sustainable peace while Poststructuralist perspective and Critical Theory do not offer an applicable roadmap for lasting peace despite their critical stance on Positivist understanding of peace concept. This study asserts that for sustainable peace at world level a working and influential global governance system should be built and maintained in effect.

Keywords: peace, theories of international relations, global governance

* Doç. Dr., Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM) Başkanı

** BİLGESAM Araştırma Koordinatörü

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler, savaşların sebeplerini araştırmak üzere ortaya çıkan bir disiplindir. İlk uluslararası ilişkiler bölümü, I. Dünya Savaşı'nın ardından 1919'da Galler'de Aberystwyth Üniversitesi'nde savaşın nedenlerini incelemek üzere açılmıştır. İki dünya savaşı arasında sayıları artan uluslararası ilişkiler bölümlerinde kalıcı barışın şartlarına ilişkin çalışmaların hareket noktası da savaşları önleyebilecek uluslararası düzenin nitelikleri olmuştur. Ancak özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler'in kuruluşu ve Soğuk Savaş sonrası dönemdeki çözüm süreçleri ile barış odaklı çalışmalarda belirgin bir artış gözlenmiştir. Barış çalışmaları süreç içinde uluslararası ilişkilerin bir alt dalı hüviyetini kazanmış, barışa imkân tanıyan şartlardan farklı barış türleri ve derecelerine kadar pek çok yeni yaklaşım geliştirilmiştir.¹

Barış çalışmalarındaki mevcut çeşitlilik ve derinlik göz önünde bulundurulduğunda uluslararası ilişkiler teorilerinin barış yaklaşımlarının daha genel esaslara dayalı olduğu fark edilmektedir. İdealizm, Liberalizm ve aynı çizgideki diğer kuramlar uluslararası barışın belirli norm ve kuralların devlet özelinde ve devletlerarası düzeyde yerleşmesi ile sağlanabileceğini ileri sürmektedir. Realizm, güç ve menfaat kavramları etrafında ancak sınırlı ve izafi bir uluslararası barışın gerçekleşebileceğine ihtimal vermektedir. Marksist yaklaşımı temel alan yapısalci bakış açıları, barışın tesisi için mevcut kapitalist dünya ekonomisinin yeniden yapılandırılmasını gerekli görmektedir. Postyapısalci yaklaşım ve eleştirel kuram ise pozitivist barış anlayışını sorgulamakla birlikte uygulanabilir bir barış modeli ortaya koyamamıştır.

Bu makalede ilk bölümde; İdealizm, Liberalizm, Demokratik Barış Kuramı, Uluslararası Entegrasyon Kuramları, Realizm ve Marksizm gelenekleri ile Postyapısalci teori ve Eleştirel Kuramın barış kavramına yaklaşımları incelenmektedir. İkinci bölümde ise uluslararası ilişkiler teorilerinin kalıcı barış için gerekli gördüğü düzenlemelerin küresel ölçekte işleyen bir yönetim sistemi ile hayata geçirilebileceği kaydedilmektedir. Makale, küresel yönetim sisteminin etkin şekilde uygulanması ile kalıcı barışın sağlanabileceğini ileri sürmektedir.

¹ Johan Galtung'un geliştirdiği müspet barış kavramı, çatışan taraflar arasında savaşın bitişinden ziyade tarafların işbirliğine girdiği ve yapıcı bir ilişki tesis ettiği sürece tekabül etmektedir. Galtung'a göre gerçek barış, sıcak çatışmanın sona erdiği ve taraflar arası düşmanlığın son bulduğu noktanın çok daha ilerisinde yakalanabilecektir. Çatışan aktörler tek taraflı hedeflerin ötesinde birlikte var olma hedefini paylaştığı nispette barışçıl ilişkiye terfi edebilir (Galtung, 2007, 14-15). Kenneth Boulding'in istikrarlı barış yaklaşımına göre ise çatışan taraflar savaş halinden barışa belirli aşamalardan geçerek ulaşabilir. Barış, çatışan taraflar arasında savaş ihtimalinin yok sayılabilecek kadar düşük bir olasılık haline geldiğinde kararlı bir seyre kavuşabilir. İstikrarlı barış, tarafların anlaşmazlık hallerinde silahlı kuvvet seçeneğini neredeyse tamamen devre dışı bıraktığı ilişki düzeyini yakaladığında mümkündür (Boulding, 1978, 13).

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE BARIŞ KAVRAMI

2.1. İdealizm Geleneğinde Barış

İdealist bakış açısı dünya genelinde tüm düşmanlıkların sona erdiği ve tüm anlaşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşturulduğu bir barış düzeninin gerçekleşebileceğini ileri sürmüştür. Halkların kendi yönetimini tayin hakkını kazanması, ticari ilişkilerin geliştirilerek devletlerarası işbirliğinin güçlendirilmesi ve savaşa neden olabilecek anlaşmazlıkları çözebilen etkin bir uluslararası yargı sisteminin tesisi barış için temel unsurlardır.

İdealizm geleneğinde fikir serdeden düşünürler, insan tabiatının barış içinde birlikte yaşamayı öğrenmeye müsait olduğunu değerlendirmiş, uluslararası sistemin barışçıl bir düzene doğru gelişme kaydettiğine kanaat getirmiştir. Halkların kendi yönetimini tayin hakkını elde etmesi ve uluslararası ticaretin gelişmesiyle devletleri savaşa sevk eden sebeplerin büyük ölçüde ortadan kalkacağı öngörülmüştür. Demokratik yönetimler ve devletlerarası teşkilatlar yaygınlaştıkça uluslararası ihtilaflar barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşturulabilecek, silahlı kuvvete başvurma seçeneği devre dışı bırakılabilecektir. Devletlerin sadece iç güvenliği sağlayan kolluk kuvvetleri bulundurması yeterli olacağından savaş için gerekli sürekli ordular da lağvedilebilecektir. İdealizm'in tasavvur ettiği nihai barışta savaş tamamen ortadan kaldırılabilecek, anlaşmazlıklar uluslararası hukukun üstünlüğünde devletlerarası teşkilatlar tarafından giderilebilecektir.

İdealizm geleneğinde bütün halkların kendi yönetimini belirleme yetkisini haiz olması sürekli barışın sağlanması için önem arz etmektedir. Bu nedenle 19. ve 20. yüzyıllarda varlığını sürdüren imparatorluklar içindeki halkların bağımsızlığı İdealist düşünürler tarafından müdafaa edilmiştir. Dünya barışı için yeryüzündeki bütün halklar bağımsızlığını elde etmeli ve kendi kendini yönetebilecek idari teşkilata sahip olmalıdır. Immanuel Kant'a göre devlet kendi iktidarını tayin eden bir toplulukla birlikte devlet statüsü kazanabilir. Bir devletin başka bir devletin hâkimiyeti altına girmesi sürdürülebilir barışı imkânsız kılmaktadır. Nitekim Kant'ın sürekli barışın tesisi için gerekli gördüğü dünya federasyonu kendi yönetimlerini seçebilen bağımsız devletlerden oluşmaktadır (Kant, 2005, 380-384).

İdealist düşünürler uluslararası barışın devamı için ticari ilişkilerin işlevine işaret etmişlerdir. Genel olarak devletlerarası karşılıklı iktisadi ilişkiler özelde ise ticari bağlar devletleri barışçıl hareket etmeye sevk edebilmektedir. İdealizm serbest piyasa ekonomisinin dünya çapında geçerlilik kazanması ile ülkeler arasındaki ticaretin artacağını, devletlerin ortak menfaat temin ettiği bir dinamiğin var olacağını farz etmiştir. Karşılıklı ekonomik çıkarlar devletlerin savaş seçeneğine başvurma eğilimini zayıflatacak ve barışın muhafaza edilmesi yönünde irade göstermesini sağlayabilecektir. İdealist yaklaşımın öncülerinden ABD eski Başkanı Woodrow Wilson, dünya barışının gerçekleşmesi için tespit ettiği ve 1918'de Kongre'ye takdim ettiği 14 İlke arasında uluslararası serbest ticarete yer vermiştir. Wilson,

küresel ölçekte barışın tesisi için uluslararası ticaretin önündeki engellerin tamamen kaldırılması gerektiğini beyan etmiştir (Wilson, 1996, 39).

İdealizm'in tasarladığı nihai küresel barış uluslararası hukukun üstünlüğüne dayalıdır. Hugo Grotius devletlerin barışın devamı için olduğu kadar çıkarları dolayısıyla da uluslararası hukuka bağlı kalması gerektiğini belirtmiştir (Grotius, 1996, 402-403). Kant, dünya barışı için gerekli gördüğü bağımsız devletler federasyonunun ancak uluslararası hukukun üstünlüğü ile mümkün olabileceğini değerlendirmiştir (Kant, 2005, 384-385). İdealist bakış açısına göre sürekli barış, uluslararası hukukun uygulandığı ve devletlerarası anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulabildiği bir uluslararası sistemi gerekli kılmaktadır. Bu sistem de kararları devletler üzerinde bağlayıcı olan bir uluslararası yargı mekanizmasının tesisi ile gerçekleşebilecektir.

İdealist düşünürlerin öngördüğü kalıcı barışın diğer bir unsuru devletlerarası işbirliği ve devletlerin barış amaçlı müşterek irade geliştirebilmesine bağlıdır. İdealizm, dünya barışının devletlerin küresel çapta işbirliği yaparak ortak irade göstermesiyle sağlanabileceğini mütalaa etmiştir. Barışın tesisi tek bir devletin hegemonyasında mümkün değildir. Devletler topluluğu barışın tesisi ve korunması için birlikte hareket etmelidir. Woodrow Wilson, küresel barışın sürdürülebilmesi için devletlerin uluslararası teşkilatlar vasıtasıyla ortak çaba sarf etmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Wilson, 1996, 40). Kant ise bağımsız devletlerin barışın yerleşmesi doğrultusunda ortak irade göstererek bir dünya federasyonu kurmasıyla sürekli barışın mümkün olabileceğini iddia etmiştir (Kant, 2005, 385).

2.2. Liberalizm ve Neoliberalizm'de Barış

İdealizm'in varsayımları II. Dünya Savaşı'na giden süreçte sorgulansa da, aynı felsefi eğilimden temelini alan Liberalizm, Uluslararası Entegrasyon Kuramları ve Demokratik Barış Kuramı gibi yaklaşımlar için İdealist bakış açısı ilham kaynağı olmuştur. İdealizm'in dünya barışı için gerekli addettiği unsurlar Liberalizm'in tasarladığı uluslararası barış için esin kaynağıdır.

Liberal bakış açısı, sürdürülebilir barışın tesisi için uluslararası ölçekte (İdealizm'le karşılaştırıldığında) nispeten uygulanabilir öneriler geliştirmiştir. Liberalizm ve Neoliberalizm, uluslararası barışın küresel düzeyde liberal siyasi ve ekonomik norm ve kuralların tatbikine bağlı olarak gerçekleşebileceğini öne sürmektedir. Liberal siyasi normların yerleşmesiyle liberal demokratik rejimler, liberal ekonomik kuralların uygulanmasıyla da serbest piyasa ekonomisi yaygınlaşacaktır. Böylece uluslararası sistem genelinde devletlerarası etkileşim çatışmacı rekabet ve savaş döngüsünden çıkarak menfaat odaklı işbirliği ağırlık kazanabilecektir. Liberalizm'e göre uluslararası siyasi etkileşim ve karşılıklı ekonomik bağımlılık neticede devletleri anlaşmazlıkların çözümü sürecinde barışçıl hareket etmeye teşvik edecektir.

Liberalizm'in öngördüğü uluslararası barış, ilk etapta liberal demokrasilerin yaygınlaşmasına bağlıdır. Liberal anayasalarla hakları korunan vatandaşlardan oluşan bir ülkede iç barış sağlanabilecek, ferdi hürriyetlerin muhafazası uzun dönemli iç istikrara hizmet edecektir. Liberal demokraside halkın iradesini yansıtan iktidarlar devletlerarası ihtilaflar karşısında silahlı kuvvete başvurma seçeneğini son çare olarak değerlendirecek, diplomatik araçlara öncelik verecektir. Liberalizm çizgisinde fikir beyan eden düşünürler, liberal demokrasinin sürdürülebilir dünya barışı için en uygun rejim olduğunu iddia etmiştir. Montesquieu, demokrasilerde savaşa girme kararının monarşilere göre daha zor alınacağını, bu nedenle demokrasilerin yaygınlaşmasının uluslararası barışa hizmet edeceğini ifade etmiştir (Knutsen, 1992, 106-108).

Liberal dünya barışı serbest piyasa kurallarının küresel ölçekte yerleşmesiyle sağlanabilecektir. Liberalizm, uluslararası ticaretin gelişmesine imkân tanıyan serbest piyasa düzeninde devletlerin, ticari ilişkileri sürdürme saikiyle barışı korumaya çalışacağını varsaymıştır. Montesquieu'ye göre barış uluslararası ticaretin doğal bir sonucudur. Aralarında bağımlılık bulunan devletler barışı muhafaza etmek için çaba göstermekte savaşa meylenmemektedir (Howse, 2006, 693-695). Oneal, Russett ve Berbaum'un devletlerarası ikili ilişkiler düzeyinde gerçekleştirdiği niceliksel çalışma güçlü ticari bağların barışın korunmasına katkı sağladığını, ekonomik açıdan karşılıklı bağımlılığın herhangi iki devlet arasındaki savaş ihtimalini %43 oranında düşürdüğünü ortaya koymaktadır (Oneal vd., 2003, 373).

Liberal bakış açısı, dünya barışının devletlerarası teşkilatlar aracılığıyla gerçekleştirilecek uluslararası işbirliği sayesinde mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Liberalizm, devletlerarası teşkilatların kolektif güvenlik sistemiyle ortak hareket ederek barışı sağlayabileceğini ve sürdürebileceğini belirtmektedir. Kolektif güvenlik sisteminde devletler saldırgan aktörleri durdurmak için ortak tepki verecek, barışı tehdit eden devletlere karşı caydırıcı bir kuvvet bulundurulacaktır (Charles A. Kupchan ve Clifford A. Kupchan, 1998, 399-403). Neoliberalizm, uluslararası teşkilatların barışın korunmasındaki işlevi üzerinde daha ayrıntılı durmaktadır. Neoliberal yaklaşım, uluslararası teşkilatların ülkeler arası işbirliğinin düzenlenmesi ve işbirliğine istikrar kazandırılması açısından önem arz ettiğini, düzenli bilgi akışını sağlayarak devletlerarasında güven inşa ettiğini iddia etmektedir (Keohane ve Martin, 1995, 42, 45-46, 50). Oneal, Russett ve Berbaum'un niceliksel çalışmasındaki veriler de aynı uluslararası teşkilata üye olan ülkeler arasında savaş ihtimalinin daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır (Oneal vd., 2003, 373).

2.3. Demokratik Barış Kuramı

Demokratik barış kuramına göre demokratik normların yaygınlaşması ve yerleşmesi, demokratik temsile dayalı yönetimlerin sayısının artması uluslararası barışa hizmet etmektedir. Demokratik norm ve iktidarlar ülkeleri barışı sürdürmeye sevk etmekte, özellikle demokratik yönetime sahip devletlerarasında savaş ihtimali kayda değer ölçüde düşmektedir. Demokratik barış kuramı çizgisinde kanaat izhar eden

düşünürlerin geliştirdiği ve savuna geldikleri savlar üç başlık altında toplanabilir. Birinci sav demokratik temsilin devleti barışçıl bir uluslararası aktöre dönüştüreceğidir. İkinci sav demokratik normların karar mercilerini devletlerarası anlaşmazlık söz konusu olduğunda diplomatik yöntemlere teşvik ettiğidir. Üçüncü sav ise uluslararası ticaretin demokrasiler arasında daha kolay genişlediği ve karşılıklı bağımlılığı artırarak kalıcı barışa katkı sağladığı yönündedir.

Demokratik barış kuramı, demokratik yönetimlerin tesisinin ve yaygınlaşmasının sürdürülebilir uluslararası barışı mümkün kılacağını ileri sürmektedir. Demokratik temsil iktidarı hesap verebilir kılmakta, devleti şahsi menfaati istikametinde çatışmaya sürükleyebilecek liderleri engellemektedir. Demokrasilerde seçimler, sonuçları halka zarar veren politikalar izleyen iktidarların cezalandırılabilceği bir uygulamadır (Doyle, 2005, 464). Dolayısıyla, halkın iradesi yönetime yansidikça, halk karar alma süreçlerini etkiledikçe karar mercileri uluslararası anlaşmazlıklarda diplomasiye öncelik tanımaktadır. Böylece devletlerarası ihtilaflarda diplomatik araçlarda ısrar teamüle dönüşmekte, barış sürdürülebilmektedir. Immanuel Kant, savaşın neden olduğu zararlardan doğrudan etkilenen halkın savaşa girme mevzuunda daha temkinli hareket edeceğini değerlendirmiş, halkın iradesinin iktidara aksetmesinin uluslararası barış için gerekli olduğunu belirtmiştir. Kant'a göre, savaş kararının vatandaşların rızasına bağlandığı demokratik temsile dayalı bir cumhuriyet uluslararası sahada barışçıl bir aktöre dönüşecektir (Kant, 2005, 382).

Demokratik barış kuramı, demokratik normların ulusal ve uluslararası seviyede yerleşmesinin sürdürülebilir barışın tesisine hizmet ettiğini farz etmektedir. Demokratik rejimlerde ülke içindeki problemler silahlı kuvvete başvurmaksızın yargı veya uzlaşma yoluyla çözüme kavuşturulmakta, iktidardaki parti ve lider muhalefet partileriyle ve diğer aktörlerle müzakere etmeyi öğrenmektedir. Devlet içinde cereyan eden bu süreç devletin uluslararası düzeydeki hareket tarzını ve tercihlerini de belirlemektedir. Ülke içinde müzakere etmeyi ve uzlaşmayı tecrübe eden iktidar aynı pratiği diğer ülkelerle yürütülen ilişkilere tatbik edebilmektedir. Maoz ve Russett, devletin iç siyasette yerleşen demokratik normları dış politikasına yansıttığını bu nedenle ulusal ölçekte benimsenen normların uluslararası alana taşındığını öne sürmektedir (Maoz ve Russett, 1993, 625). Böylece demokratik yönetime sahip devletteki karar mercileri devletlerarası ihtilaflar karşısında öncelikle diplomatik araçlara yönelmekte barışçıl çözümlerden yana tutum geliştirmektedir.

Demokrasiler arasında daha istikrarlı bir gelişme eğilimi gösteren uluslararası ticaret, demokratik barış kuramının dayandığı diğer bir dinamiktir. Ticaret demokratik ülkeler arasında daha kolay gelişmekte, demokrasiler arasındaki ticaret hacmi ve karşılıklı bağımlılık daha yüksek düzeylere çıkabilmektedir. Demokrasiler arasındaki ticaret büyüklüğü ise muhtemel bir savaş durumunda kesintiye uğrayacak ekonomik getirinin büyüklüğü anlamına gelmektedir. Bu nedenle aralarında güçlü ticari bağlar bulunan demokrasilerin birbiriyle savaşma ihtimali düşmekte, iktisadi menfaatlerinin devamını hedefleyen taraflar barışı muhafaza etmeye çalışmaktadır. Oneal, Russett ve Berbaum'un sayısal verilere dayalı çalışması, ekonomik getirisi

yüksek ticari bağların bulunduğu ikili ilişkilerde tarafların anlaşmazlık hallerinde silahlı kuvvete başvurmaktan imtina ettiğini göstermektedir (Oneal vd., 2003, 373).

Demokratik barış kuramının tezlerini destekleyen, demokratik normların ve devletlerarası ticaretin uluslararası barışa hizmet ettiğini ileri süren önemli niceliksel çalışmalar vardır. Demokratik yönetimler ve devletlerarası savaşlar arasındaki ilişki açısından ise farklı bulgular tespit edilmiş ve yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bazı çalışmalar demokratik yönetim biçimi ile devletin savaşa girme eğilimi arasında ilişki olmadığını ileri sürerken (Wedee, 1984, 649-664) bazı çalışmalar siyasi ve ekonomik özgürlüklerin geniş olduğu demokrasilerin çatışmaya daha ender girdiğini ortaya koymaktadır (Rummel, 1983).

Analiz tek devlet esas alınarak (monadic) gerçekleştirilirse demokrasilerin uluslararası anlaşmazlıklarda daha barışçıl hareket ettiği tezini desteklemeyen önemli çalışmalar ve bulgular vardır. Demokrasiler arasında ortaya çıkan ihtilafların çatışmaya dönüşme oranı düşükken, anlaşmazlığın tarafları arasında demokrasiyle yönetilmeyen bir devlet bulunduğu silahlı kuvvete başvurma sıklığı önemli ölçüde artabilmektedir. Demokratik yönetime sahip devletin çatışmaya girme eğilimi, anlaşmazlığın diğer tarafı konumundaki devletin rejiminin demokrasi olup olmasına göre değişmektedir. Nitekim demokratik barış kuramına temel teşkil eden bulgular daha ziyade demokratik iktidarlara idare edilen devletlerarasındaki ikili ilişkiler düzeyinde tespit edilmiştir.

Oneal, Russett ve Berbaum'un 1885-1992 döneminde yaklaşık 10,000 ikili ilişki kapsamında toplanan verilerle gerçekleştirdiği çalışma, demokratik yönetim şeklinin, devletlerarası karşılıklı bağımlılığın ve aynı uluslararası teşkilata üyeliğin barışın korunmasına katkı sağladığını göstermektedir. Çalışma, özellikle devletlerarası ikili çatışmalarla devletlerin yönetim şekli arasındaki bağlantıya ışık tutmakta, uluslararası barışın sürdürülmesinde demokrasilerin etkisini ortaya koymaktadır. Oneal, Russett ve Berbaum, sayısal verilerden hareketle iki demokrasi arasındaki savaş olasılığının taraflardan sadece birinin otokrasi olduğu ikililere göre % 86 daha az olduğunu belirtmektedir (Oneal vd., 2003, 387-388). Zeev Maoz ve Nesrin Abdülali'in 1816-1976 yılları arasındaki 1,666 ikili ilişki bağlamında değerlendirdiği veriler de demokrasilerin birbiriyle savaşmadığı ve düşük düzeyli çatışmalara nadiren girdiğini göstermektedir (Maoz ve Abdülali, 1989, 21).

Lars-Erik Cederman, sayısal veriler üzerinden 19. yüzyıldan bugüne demokrasiler arasında çatışma temayülünün istikrarlı bir şekilde zayıfladığını vurgulayarak Kant'ın demokratik barış hipotezini farklı bir yaklaşımla desteklemektedir. Demokrasiler, barışı sürdürmeyi süreç içinde öğrenmekte, demokratik değerlerin yerleşmesiyle gerçekleşen bu dinamik öğrenme süreci dünya barışına hizmet etmektedir. Demokratik sistemi kesintisiz muhafaza eden iki devlet arasındaki ilişkide her geçen yıl, tarafların birbiriyle etkileşiminde barışı koruma eğilimini güçlendirmektedir. Süreç içinde demokrasilerin birbirine karşı silahlı kuvvete tevessül etme ihtimali düşmekte, uyuşmazlık hallerinde diplomatik yöntemlere öncelik verilmektedir. Böylece demokratik rejimlerinin sürekliliği halinde herhangi

iki demokrasi arasında savaş olasılığı, ikili ilişkinin yaşı ile ters orantılı olarak azalmaktadır. Cederman'a göre demokratik sistemi tesis edemeyen devletler de bu öğrenme sürecine girmekte, ancak öğrenme süreci oldukça yavaş ilerlemektedir (Cederman, 2001, 19, 23, 26).

2.4. Uluslararası Entegrasyon Kuramları ve Barış

Uluslararası entegrasyon kuramları Fonksiyonalizm ve Neofonksiyonalizm, dünya barışının devletlerarası işbirliğinin bütünleşmiş topluluklara tekamül etmesi ile gerçekleşebileceğini ileri sürmektedir. Bütünleşme sürecinde ülkeler arasında etkileşim arttıkça ve ortak çıkarlara hizmet eden işbirliği süreklilik kazandıkça uluslararası güven ve barış sağlanabilecektir. Devletlerce tayin edilen teşkilata yetki devri ilkesiyle belirli alanlarda başlatılabilecek bütünleşme, diğer alanlara genişleyerek uluslararası karşılıklı bağımlılığa ve barışın korunmasına hizmet edecektir. Uluslararası bütünleşme süreci çoğulcu bir güvenlik topluluğuna dönüştüğünde; topluluğa mensup devletlerde işbirliği yanlısı kamuoyları oluşabilecek ve anlaşmazlıkları silahlı kuvvete başvurarak çözme eğilimi zayıflayacaktır (Deutsch, 1978, 244-252).

Fonksiyonalist yaklaşım, barışın ortak ihtiyaçlar kapsamında filizlenen devletlerarası bütünleşme süreciyle sağlanabileceğini varsaymaktadır. Devletlerin ortak ihtiyaçları doğrultusunda kurulan uluslararası teşkilatlara devredilecek yetkilerle bütünleşme ilerleyecek, devredilen yetkiler arttıkça devletlerarası bağlar güçlenebilecektir. David Mitrany, işbirliği alanında Fonksiyonalist bakış açısı ile hareket edildiğinde egemen devletlerin eşitliği ilkesinden doğabilecek zorlukların giderilebileceğini ileri sürmektedir. Nitekim Fonksiyonalist işbirliği egemenliğin devrine değil belirli alanlara dönük teşkil edilmiş uluslararası kuruluşlara yetki devrine dayanmaktadır (Mitrany, 1948, 356-359). Mitrany, ilk aşamada dar bir çerçevede faaliyet gösterecek şekilde tasarlanan uluslararası oluşumların işbirliği dinamiğinin etkisiyle diğer alanlara genişleyeceğini öngörmüş, barışın ancak devletleri birbirine bağlayan böyle bir süreçte tesis edilebileceğini ileri sürmüştür (Mitrany, 1975, xi)

Neofonksiyonalizm, barışı sürdürülebilir kılacak bütünleşmiş toplulukların özellikle aynı bölgedeki ülkeler arasında ortaya çıkabileceğini farz etmektedir. Neofonksiyonalist yaklaşım, genişleme eğilimi gösterecek bütünleşme sürecine zemin hazırlayan etkenin devletlerin ortak menfaat beklentisi olduğunu kabul etmektedir. Bazı süreçlerde ise devletler bütünleşmenin sağladığı menfaatleri entegrasyon ilerledikçe tespit etmekte, yetki devri esasıyla genişleyen işbirliğine destek vermektedir (Haas, 1964, 48) Bütünleşme, taşma etkisiyle daha fazla alanı kapsadıkça süreç devletlerarası ilişkilere istikrar kazandırmaktadır. Süreç somut işbirliğinin yanında, bütünleşmeye dâhil olan ülkeler arasında ihtilafların çözüme kavuşturulmasına yönelik belirli norm ve kuralların yerleşmesine imkân tanımaktadır (Haas, 1964, 47). Böylece topluluğa üye ülkeler arasındaki anlaşmazlık hallerinde çatışma ihtimali düşmekte, kalıcı barış için gerekli olan zemin oluşmaktadır. Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu ile başlayan Avrupa bütünleşmesi

sürecinde Almanya-Fransa ilişkilerinin istikrar kazanması ve iki ülke arasında çatışma olasılığının düştüğü seviye Neofonksiyonalist bakış açısıyla açıklanabilir.

2.5. Realist Barış

Sosyal Darwinci bakış açısından beslenen ve devletlerarası güç mücadelesine odaklanan Realizm geleneğinde uluslararası seviyede sürdürülebilir barışın tesisine ilişkin bir tasarı geliştirilememiştir. Barışa oldukça dar bir çerçevede imkân tanıyan Realizm, insan tabiatındaki rekabet ve şiddet eğiliminden hareketle devletlerin savaşa girme tercihini açıklamaya çalışır. Mücadele ve şiddetin sabit bir yönünü oluşturduğu insan doğası devletleri güçlenmeye, çatışmaya ve savaşa sevk eden temel dinamiktir (Morgenthau, 1967, 30-32). Neorealizm ise devletleri güç mücadelesine ve çatışmaya iten dinamiğin uluslararası anarşiden kaynaklandığını ileri sürer. Egemen devletler topluluğundaki düzensizlik, devletlere sadece sıfır toplamlı bir etkileşim tanımakta, devletleri salt kendi imkân ve kabiliyetleri ile varlığını sürdürmeye mecbur bırakmaktadır. Bu nitelikteki bir uluslararası sistemde savaş kaçınılmazdır ve devletlerarası düzeyde sürdürülebilir bir barış mümkün değildir.

Realizm geleneğinde barış, menfaat ve güç kavramları etrafında anlaşılmaktadır. Realist barış sıfır toplamlıdır. Devletler kendi çıkarları doğrultusunda bir barış düzeni tesis etmeyi hedefler. Egemen devletler topluluğunun birlikte tasarladığı ve üzerinde uzlaştığı uluslararası bir barış düzeni mümkün değildir. Realist barış, ancak hâkim konumdaki iktidara veya baskın statüdeki bir aktöre bağlı sürdürülebilir. Ülke içinde merkezi otoritenin siyasi hâkimiyetini sağladığı sürece iç düzen ve barış mümkündür. Devletlerarası düzeyde ise tüm aktörlerin otoritesine tabi olduğu sabit bir üst mercii olmadığı için barış sadece belirli şartlar dâhilinde sınırlı olarak gerçekleşebilir. Realizm'e göre bu şartlar, dengelenemeyen güçlü bir aktörün hegemonyasında, uluslararası sistemde güçler dengesi sağlandığında ve savaş sonrası galip devlet(ler)in etkisi altında ortaya çıkabilmektedir.

Dengelenemeyen bir devletin hegemonyasında tesis edilen barış bu devletin norm ve kurallarını tayin ettiği tek kutuplu bir uluslararası sistemde devam edebilir. Hâkim devletin hegemonyasına bağlı sürdürülebilir barış tek taraflıdır ve bu devletin menfaatlerine hizmet edecek şekilde yürürlüktedir (Richmond, 2008, 40-41). Uluslararası sistemde güçler dengesi kararlı bir seyir kazandığında kısa süreli bir istikrar ve böylece sınırlı bir barış döneminden bahsedilebilir.² Ancak büyük ölçüde güç dengesine bağlı devamı sağlanabilen bu süreçlerin süreklilik arz etmesi mümkün değildir. Uluslararası sistemde güçler dengesi kaybedildiğinde istikrar da yitirilmede, devletlerarası etkileşime çatışmacı bir güç mücadelesi ve savaşlar yön vermektedir. Realizm'e göre savaşlar neticesinde galip devletlerin şartlarını

² John Mearsheimer, *II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa'da tesis edilen barışın iki kutup arasındaki kararlı güç dengesine bağlı geliştiğini savunmaktadır* (Mearsheimer, 1990, 11).

belirlediği düzen de kısa süreli bir barış dönemi arz edebilir. Fakat savaşın yol açtığı güç dağılımı değişmeye başlayınca galip devlet(ler)in kararlaştırdığı tek taraflı barış düzeni sürdürülebilir niteliğini kaybetmektedir.

Realist bakış açısı, Liberalizm ve Demokratik Barış Teorisi'nin devletlerarası ticaret, karşılıklı bağımlılık ve demokrasilerin yaygınlaşması gibi süreçlerin uluslararası barışa hizmet ettiği yönündeki tezlerine itiraz eder. Realist yaklaşım, ticari ilişkilerin devletlerarası anarşiyi izale etmekte yetersiz kaldığını, devletlerin özellikle tehdit algısı söz konusu olduğunda karşılıklı bağımlılığın gelişmesini güvenlik kaygıları ile önlediğini savunmaktadır (Grieco, 1998, 610-612). Demokrasilerin yaygınlaşması da uluslararası sistemdeki anarşinin doğal bir sonucu olan savaşları engelleyemeyecektir. Kenneth N. Waltz, dünyadaki bütün ülkelerde demokrasinin yerleşmesi durumunda bile devletlerarası düzende cari anarşik yapının ve savaşların devam edeceğini ileri sürmektedir (Waltz, 2000, 7-11).

Realist yaklaşımda devletlerarası tüm anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulduğu ve düşmanlık algılarının giderildiği topyekûn bir barış ihtimal dışıdır. İnsan tabiatı ve uluslararası sistemdeki anarşi devletleri tek taraflı hareket etmeye ve güvenlik kaygılarını gidermeye dönük güçlenmeye sevk etmektedir. Beka kaygısı temelli güç mücadelesi ile devletler işbirliği tercihinden uzaklaşarak fasit daireye girmekte, uluslararası barış sıfır toplamlı bir mahiyet kazanmaktadır. Bu durum savaş seçeneğini, egemen devletlerin menfaatleri doğrultusunda başvuracağı rasyonel bir araca dönüştürebilirken sürdürülebilir uluslararası barışın tesisini imkânsız kılmaktadır.

2.6. Marksizm Geleneği ve Barış Kavramı

Marksizm geleneğinden temelini alan yapısalcı uluslararası ilişkiler yaklaşımları, sürdürülebilir barışın dünya genelinde ekonomik eşitlik ve adaletin sağlanması ile tesis edilebileceğini kabul etmiştir. Ulusal seviyede barış, işçi sınıfının burjuvaziye bertaraf etmesiyle ve sosyal adaletin temin edildiği sınıfsız bir toplumla mümkündür. Barışa giden yol şiddete başvurarak mevcut kapitalist sermaye düzenininin lağvedildiği sosyalist devrimlerden geçmektedir. Devletlerarası barış ise işçi sınıflarının uluslararası düzeyde örgütlenmesiyle başlatılacak süreçte küresel kapitalizmin ortadan kaldırılması ile gerçekleşebilecektir. Emperyalizme yol açan kapitalizm kaldırıldığında, uluslararası seviyede kaynaklar dengeli bir şekilde tahsis edilebilecek, devletlerarasında ihtilaflara yol açan asimetrik bağımlılıklar sona erdirilebilecektir (Richmond, 2008, 60).

Marksist yapısalcı yaklaşımlarda sürdürülebilir barış materyalist bir anlayışla tasarlanmıştır. Barışın tesisi ve temadisi, uluslararası düzeyde üstyapıyı belirleyen ekonomik altyapıların yeniden düzenlenmesine bağlıdır. Devletlerarası siyasi ilişkiler, anlaşmazlıklar ve çatışmalar büyük ölçüde ekonomik dinamiklerin yön verdiği süreçlerdir. Lenin, kapitalizmin emperyalizme yol açtığını değerlendirerek barışın önündeki en büyük engelin kapitalist ilişki biçimi olduğunu iddia etmiştir (Lenin, 1999, 11-12). Uluslararası ölçekteki cari kapitalist sistem, serbest ticareti

menfaatleri doğrultusunda yönlendiren gelişmiş ülkelerin güdümünde işlemektedir. Uluslararası finans kuruluşları ve bankacılık normları belirli aktörlerin çıkarlarına hizmet edecek şekilde tayin edilmiştir. Kapitalist küresel ekonomi bu nedenle uluslararası seviyede adaletsizliğe neden olmakta, devletlerarası ekonomik eşitsizliğin yol açtığı anlaşmazlıklar kalıcı barışı imkânsız kılmaktadır.

Johan Galtung'un merkez-çevre kuramında sürdürülebilir barışa engel teşkil eden başlıca unsur dünyadaki merkez ve çevre ülkeleri arasındaki yapısal emperyalizmdir. Merkez-çevre kuramına göre hem merkez hem de çevre ülkeler içinde refah düzeyi yüksek olan merkez ve gelir düzeyi düşük çevre vardır. Çevre ülkelerde yönetici elitlerin oluşturduğu dar zümre bu ülkelerin merkezi konumundadır ve merkez ülkelerdeki merkezle birlikte hareket etmektedir. Merkez ülkelerdeki merkezin tasarrufunda gerçekleşen bu ortak hareket, yapısal emperyalizmin devamını sağlamakta, uluslararası düzeyde kaynakların eşit tahsisini engellemektedir. Nitekim merkez ve çevre ülkeler arasındaki eşitsizlik devletlerarası çatışmaların temel sebebidir. Galtung'a göre refah seviyeleri birbirinden farklı olan topluluklar arasındaki çatışma ihtimali, farkın büyüklüğüne bağlı olarak artmaktadır. Refah düzeyleri birbirine yakın olan ülkeler arasında ise çatışma olasılığı düşüktür. Bu nedenle kalıcı barış, ancak uluslararası ve ulusal ölçekteki merkez-çevre dengesizliğinin giderilmesiyle tesis edilebilecektir (Galtung, 1971, 82-84, 91-94).

Immanuel Wallerstein'in geliştirdiği dünya sistemi kuramına göre sürdürülebilir barışın önündeki engel, dünya ekonomisinin merkez-çevre ağırlıklı yapısından kaynaklanmaktadır. Kapitalizmin tarihi süreçte meydana getirdiği müesses dünya sistemi, kutuplaşma ve azgelişmişliğe yol açarak savaş ve çatışmalara neden olmaktadır. Wallerstein, dünya sistemindeki devletleri genel olarak merkez, çevre ve yarı çevre kategorilerine ayırmakta ve sistemin, merkezin mevcut gelişmişlik düzeyini muhafaza etmeye yönelik işlediğini öne sürmektedir. Sistem, merkez ve çevre konumundaki devletlerarasında merkezin çıkarlarına hizmet eden bir işbölümüne dayalıdır ve yarı çevre statüsündeki devletleri merkez devletlerinin çıkarları doğrultusunda hareket etmeye sevk etmektedir. Küresel ekonomik sistemin idaresi söylemiyle oluşturulan devletlerarası teşkilatlar da merkezin iradesine bağlı faaliyet göstermektedir. Bu şartlar altında uluslararası barış, ancak azgelişmiş ülkelerin kalkınmasını engelleyen kapitalist dünya sisteminin topyekûn değişmesiyle gerçekleştirilebilecektir (Wallerstein, 1996, 87-95).

2.7. Postyapısalcı Yaklaşımda Barış Kavramı

Postyapısalcı yaklaşım; barışın tesisi için Batı felsefesinden kaynağını alan klasik uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının çizdiği çerçevenin dışında, yeni bir anlam dünyasının oluşturulması gerektiğine işaret etmektedir. Postyapısalcılık'a göre barış, küresel ölçekte geçerlilik kazanacak bazı normların yaygınlaşmasıyla ve devletin merkezi konumu üzerinden tasarlanan süreçlerle sağlanamaz. Kalıcı barış için öncelikle hegemonya karşıtlığına dayalı bir üslupla hâkim aktörlerin söylemlerine itiraz edilmelidir. Uluslararası sistemde yerleşik hâkim söylem ve değerlerin

değiştirilmesi ve hegemonyanın çözülmesi barışın tesisine hizmet edecektir (Richmond, 2008, 136-140).

Postyapısalcı bakış açısının tasarladığı sürdürülebilir barışın belirgin iki özelliği vardır. Birinci özellik uluslararası barışın çok merkezli bir yapıya sahip olması gerektiğidir. İkinci özellik ise sürdürülebilir barışın değişen zaman ve zemine uyum sağlayacak nitelikte esnek olmasıdır.

Postyapısalcı yaklaşım tek merkezden idare edilen ve sürdürülen bir barış yerine çok merkezli ve çok çeşitli bir barışı savunmaktadır. Belirli norm ve kuralların uluslararası ölçekte yaygınlaşması ve yerleşmesiyle barışın tesisi mümkün değildir. Barışın belirli değerlere bağlı olarak tesisi ve sürdürülmesi konusunda uluslararası uzlaşa sağlanabilir. Ancak süreç içinde bu değerlerin sahibi olduğunu iddia eden güçlü aktörler sürece kendi menfaatleri doğrultusunda hükmetmeye çalışabilmektedir. Neticede, hâkim aktörlerin barış söylemiyle diğer toplumlara belirli değerleri dayattığı bir süreç ortaya çıkabilmekte, barışın devamı sağlanamamaktadır. Postyapısalcı yaklaşım bu nedenle yerel değerlerle bütünleşmiş ve değişik nitelikleri olan barış çeşitlerinin bir arada var olduğu çoğulcu bir barış düzenini gerekli görmektedir.

Postyapısalcı eleştirinin öngördüğü sürdürülebilir barış süreci içinde değiştirilebilecek bir keyfiyete sahiptir. Bugün geçerli olan ve gelecekte değişmeyecek sabit bazı değerler tespit etmek mümkün değildir. Postyapısalcı yaklaşım bu nedenle nihai bir barış yerine değişen şartlara uyarlanabilecek dinamik bir barış tasarlamaktadır.

2.8. Eleştirel Kuramın Barış Yaklaşımı

Eleştirel kurama göre kalıcı barış, pozitivist uluslararası ilişkiler teorilerinin devlet eksenli yaklaşımlarından farklı olarak insanın merkezde olduğu bir süreçle gerçekleşebilir. Uluslararası sistemde anarşi ve güç gibi sabit unsurlar olduğu fikrine karşı çıkan Eleştirel kuram, barışın insan topluluklarının ortak hareket etmesiyle sağlanabileceğini varsaymaktadır. Mevcut dünya düzenindeki siyasi ve ekonomik yapılar yegâne seçenek değildir ve sorgulanmalıdır (Cox, 1971, 207-208). İnsanın özgür düşünmesi ve hareket etmesiyle barışın önündeki yapısal engeller kaldırılabilir. Nitekim Eleştirel kuram çizgisinde geliştirilen yaklaşımlar, uluslararası barışın temelde bireyin özgürleşmesi ve toplumlar arası diyalogun sağlanmasıyla tesis edilebileceğini ileri sürmektedir.

Kalıcı barış, bireyin özgürleşmesine bağlıdır. Bireyin özgürleşmesi ise insan haklarının önündeki engellerin kaldırılması ve toplumda maddi ihtiyaçların giderilmesiyle mümkün olabilecektir. İnsan topluluklarında kültürel hakların ve kimliklerin tanınması ve kabul edilmesi, kültür ve kimlik farklılıklarına dayalı ayrımcılık ve dışlamanın engellenmesi barış için gereklidir (Richmond, 2008, 124-125). Aynı şekilde toplumlarda gelir dengesinin sağlanması, ekonomik refahın istikrara kavuşması ve maddi kaygıların giderilmesi barışın devamı için elzemdir.

Sürdürülebilir dünya barışı için ise uluslararası düzeyde kültür ve kimliğe bağlı ötekileştirme önlenmeli ve ekonomik adalet tesis edilmelidir. Eleştirel kurama göre özgürleşen birey, uluslararası barışın sağlanmasında ve korunmasında sivil toplum kuruluşları ve sosyal hareketler üzerinden etkili olabilir.

Eleştirel kuramda sürdürülebilir uluslararası barışın ikinci temel şartı toplumlar arası diyalogun gerçekleşmesidir. Topluluklar arası iletişim eksikliği pek çok durumda tarafların daha kolay çatışmaya girmesine yol açmıştır. Etkileşim halinde olan toplumlar ise süreç içinde birbirine karşı daha barışçıl hareket edebilmektedir. Diyalog, toplulukların birbirini tanımaya ve karşılıklı fikir alış-verişine zemin hazırlamaktadır. Toplumlar düzenli iletişim halinde kaldıkça, muhtemel anlaşmazlıkları giderebilecek ortak bir uzlaşma kültürü meydana gelebilir. Eleştirel bakış açısı, toplumların üzerinde uzlaşma sağladığı bir değerler dizisinin ortaya çıkabileceğini ve bu değerler eşliğinde toplumlar arası barışın kalıcı niteliğe kavuşacağını varsaymaktadır (Linklater, 1996, 282).

3. KÜRESEL YÖNETİŞİM VE BARIŞ

3.1. Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Barış Yaklaşımları ve Küresel Yönetişim

Uluslararası ilişkiler teorileri farklı açılardan sürdürülebilir barış için gerekli olan şartların tespitine katkıda bulunmaktadır. İdealizm geleneğindeki düşünürler, barışın tesisi için halkların kendi yönetimini tayin hakkına sahip olmasının ve uluslararası ticaretin önemini vurgulamıştır. Liberalizm ve Neoliberalizm, insan haklarını teminat altına alan özgürlükçü anayasalara bağlı iktidarların, serbest piyasa ekonomisi kurallarının, uluslararası teşkilatların ve kolektif güvenlik sisteminin üzerinde durmaktadır. Demokratik barış kuramı kalıcı barışın, demokratik normların yerleşmesiyle ve demokratik temsile dayalı yönetimlerin sayısının artmasıyla sağlanabileceğini ileri sürmektedir. Uluslararası entegrasyon kuramları, devletlerarası karşılıklı bağımlılığa süreklilik kazandıracak bütünleşme süreçlerinin barışı koruyabileceğine işaret etmektedir. İdealizm çizgisinin farklı türevleri olarak değerlendirilebilecek bu teorilerin barışın tesisi ve devamı için gerekli gördüğü ilkeler ancak etkin bir küresel yönetimle gerçekleştirilebilir.

Realizm ve Marksizm geleneklerinin uluslararası barış için işaret ettiği riskler ve öngördüğü uygulamalar sürdürülebilir barış çerçevesini değişik yönlerden tamamlamaktadır. Realizm'in uluslararası sistemdeki güçlü aktörlerin şartlarını belirlediği barış düzeninin devam etmeyeceği yönündeki tespiti dikkate alınmalıdır. Küresel yönetim, Realist bakış açısının vurguladığı devletlerin güçlenme ve tek taraflı hareket etme eğiliminden kaynaklanan çatışmaları önleyebilecek esnekliği sağlayabilir. Marksist çizgideki yapısalcı yaklaşımlar kalıcı dünya barışının, mevcut kapitalist sistemin az gelişmiş ülkelerin kalkınmasını hızlandıracak biçimde yeniden düzenlenmesiyle gerçekleşebileceğini öne sürmektedir. Yapısalcı yaklaşıma göre küresel ekonomiyi yönlendiren uluslararası finans kuruluşları, merkezdeki gelişmiş ülkelerin güdümünden çıkarılabilirse sürdürülebilir barış mümkün görünmektedir.

Dünya ekonomisinin idaresini demokratik bir zemine taşıyabilecek küresel yönetim sistemi, yapısalcı bakış açısının işaret ettiği zenginlik ve yetki dengesizliğini giderebilecek süreçleri başlatabilir.

Farklı uluslararası ilişkiler kuramlarının barışın tesisine ve temadisine yönelik öne çıkardığı norm ve düzenlemelerin uygulanabilmesi için küresel ölçekte işleyen bir yönetim sistemine ihtiyaç vardır. Küresel yönetim, etkin olarak uygulandığında bu teorilerin kalıcı barış için ortaya koyduğu şartları karşılayabilecek çok taraflı bir karar alma teamülü gelişebilecektir. Çok taraflı niteliği ve etkinliği açısından süreklilik arz eden bir küresel yönetim modeli, Postyapısalcı yaklaşımın ve Eleştirel kuramın sürdürülebilir barış için gerekli gördüğü özelliklere de sahip olabilecektir. Postyapısalcı bakış açısı, uluslararası sistemde hâkim aktör(ler) tarafından diğer ülkelere dayatılan barıştan ziyade çok merkezli ve çok çeşitli bir barış düzeni tasvir etmektedir. Eleştirel kuram ise kalıcı barış için kültür ve kimlik farklılıklarına dayalı ötekileştirmenin giderilmesi ve toplumlar arası diyalogun tesisi üzerinde durmaktadır. Nitekim küresel yönetim, azgelişmiş ülkelerin söz sahibi olduğu, sivil toplumun yoğun biçimde iştirak edebildiği ve karar alma süreçlerine katkıda bulunduğu süreçlere imkân tanımaktadır. Küresel yönetim sistemi, başarılı yönetim ilkelerinin yerleşmesiyle dünya toplumlarının daha iyi temsil edildiği bir platform işlevi görebilecek, kalıcı barışı temin edebilecektir.

3.2. Küresel Yönetişim ve Kalıcı Barış

Küreselleşmenin dünya ölçeğinde sağladığı hareketlilik, devletlerin egemenliğinin dışında kalan uluslararası sular, kutuplar ve uzaya ilişkin normların belirlenmesini ihtiyaç haline getirmiştir. Yaygınlaşan ulaşım ve haberleşme teknolojileriyle birlikte yasa dışı göç, terörizm, uyuşturucu ticareti ve diğer örgütlü suçlar ulusal güvenlik problemi olmaktan çıkmış, bölgesel ve küresel meseleler haline gelmiştir. Yeryüzünü topyekûn ilgilendiren iklim değişikliği, okyanus ve denizlerin kirlenmesi, canlı çeşitliliği ve gıda arzı açısından tehlike arz eden gelişmeler belirginleşmiştir. Böylece uluslararası barışı doğrudan veya dolaylı olarak tehdit eden ve devletlerin tek taraflı girişimiyle çözüme kavuşturulamayacak sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunlarla mücadelede ise ikili ve bölgesel düzeydeki devletlerarası bağımlılık yerini, küresel ölçekte bütün ülkeleri etkileyen bir karşılıklı bağımlılığa bırakmaya başlamıştır. Aynı süre zarfında dünyadaki egemen devlet sayısı artmış ve sivil toplum kuruluşları uluslararası düzeyde faaliyet gösterebilecek derecede güçlenmiştir. Neticede bölgesel seviyedeki ve dünya çapındaki meselelerle ilgili çok taraflı girişimler ve süreçler önem kazanmış, uluslararası teşkilatlar aracılığıyla işleyen, daha fazla aktörün dâhil olduğu bir yönetim mekanizması gelişmeye başlamıştır.

Soğuk Savaş'ın bitişiyle ivme kazanan çok taraflı yönetim süreçleri; devletlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve bilim insanlarının birlikte çözüm arayabildiği bir diyalog zemini sağlayarak uluslararası barışın korunmasına hizmet edebilir (Richmond, 2008, 34-35). Kalıcı barış için küresel ölçekte çok taraflı şekilde işleyen bir yönetim sistemine ihtiyaç vardır. Bu sistemin barışa hizmet edebilmesi için ise

hâlihazırdaki yönetim süreçlerini yönlendiren uluslararası teşkilatların yeniden yapılandırılması gerekmektedir (McGrew, 2002, 278-279). Uluslararası teşkilatlarda gerçekleştirilecek reformlar, başarılı bir yönetim için gerekli olan ilkelerin küresel ölçekteki süreçlere aksetmesini sağlayacak, bu süreçlerin daha kapsayıcı ve etkili olmasına zemin hazırlayacaktır. Beş temel yönetim ilkesi (şeffaflık, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, katılımcılık, etkililik) doğrultusunda gerçekleştirilecek reformlarla demokratik bir küresel yönetim sistemi tesis edilebilir. Küresel yönetim sistemi; şeffaf, hesap verebilir, uluslararası hukuka bağlı, çok taraflı ve etkili olduğu ölçüde barışı tehdit eden dinamikleri yönetebilecektir.

3.2.1. Şeffaflık, Hesap Verebilirlik, Uluslararası Hukukun Üstünlüğü

Bütün dünya ülkelerini ilgilendiren kararlara ilişkin yürütülen yönetim süreçleri, uluslararası teşkilatların şeffaflık ilkesine riayet etmesiyle halkların denetimine açık hale gelebilecektir. Şeffaflık, vatandaşların uluslararası teşkilatların faaliyetlerine dair bilgilere ulaşabilmesi için gereklidir. Şeffaf bir yönetim süreci, halkların ihtiyaç ve beklentilerinin dikkate alınmasını, bu talep ve beklentiler doğrultusunda çözüm seçenekleri tespit edilmesini sağlayabilir. Nitekim halkların dolaylı denetimine ve beklentilerine açık süreçler, dar bir çerçevede denetime kapalı biçimde ilerleyen süreçlere nazaran dünya genelinde daha makbul uygulamalar geliştirebilecektir. Küresel yönetim sistemi, ancak uluslararası hukuka bağlı ve hesap verebilir niteliğe kavuşturulduğunda barışa katkı sağlayan bir sürece terfi edebilir. Yönetimde uluslararası hukukun üstünlüğünün esas alınması, devletlerarası anlaşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşturulmasını sağlayabilecek, belirli aktörlerin hukuk ihlallerinin cevapsız kalmasına son verebilecektir. Uluslararası hukuk temelinde hesap verebilirliğin yerleşmesi ise yönetim sürecini yürüten teşkilatların belirli bir zümrenin menfaatlerine hizmet etmesini engelleyebilecektir.

3.2.2. Katılımcılık

Başarılı yönetim esaslarından biri olan katılımcılık ilkesinin dünya ölçeğinde tatbik edilmesi ile küresel yönetim sistemi daha demokratik bir keyfiyet kazanabilecektir. Katılımcılık ilkesi, güçlü devletlerin yanında az gelişmiş devletlerin de iştirak ettiği, sivil toplum kuruluşlarının katılabildiği çok taraflı ve çok düzeyli bir yönetimi gerektirmektedir. Katılımcı bir küresel yönetim sistemi, devletlerle birlikte farklı toplum tabakalarının temsil edildiği kapsayıcı bir platforma dönüşebilecek, bazı devletlerin ve etnik unsurların dışlanmasına meydan vermeyecektir.

Küresel yönetim, katılımcılık ilkesinin tatbikiyle uluslararası dengelerdeki değişimlerden kaynaklanan çatışma ve savaşların engelleyebilecek etkiye kavuşabilir. Katılımcılık ilkesinin gerçekleşmesi çoğulcu bir yönetim sisteminin tesisine bağlıdır. Mevcut uluslararası yönetim süreçlerinde merkezi teşkilat konumunda bulunan Birleşmiş Milletler'in yeniden yapılandırılması gereklidir. II.

Dünya Savaşı'nın galip devletlerinin öncülüğünde kurulan BM sisteminin bugünkü güç dengelerine ve küresel ölçekli ihtiyaçlara cevap verecek şekilde tadil edilmesi dünya barışı için zarurete dönüşmektedir. Güvenlik Konseyi'nin temsil niteliğinin ve Genel Kurul'un etkinliğinin artırılmasıyla BM teşkilatı, küresel ve bölgesel ölçekte nispeten daha demokratik bir statü kazanabilecektir. BM'nin belirleyici olduğu yönetim süreçlerine sivil toplum kuruluşlarının dâhil edilmesi aynı ölçüde önemlidir. Sivil toplum aktörlerinin tüm dünyayı ilgilendiren kararların alındığı platformlarda varlık göstermesi küresel yönetimi daha çoğulcu kılacaktır.

Sivil toplum kuruluşlarının yönetim süreçlerine iştiraki katılımcılık ilkesinin yerleşmesi için gereklidir. Sivil toplum kuruluşlarının faal olduğu çok taraflılık ve çok düzeylilik esaslarına dayalı bir küresel yönetim sistemi, uluslararası ölçekte barışa hizmet edebilecektir. James N. Rosenau'ya göre mevcut küresel yönetime temelde Birleşmiş Milletler teşkilatı ve devletler yön verse de bu aktörler büyük resmin sadece bir bölümünü oluşturmaktadır (Rosenau, 1995, 13). Özellikle sivil toplum kuruluşları değişik topluluklar ve faaliyetler üzerinden küresel ölçekte yürütülen yönetim sürecine katılabilmekte, bütün dünyayı ilgilendiren kararlara etki edebilmektedir. Sivil toplum kuruluşları küresel barışa katkıda bulunabilecek ve yeni uluslararası normlar oluşturabilecek düzeyde önemli aktörler konumuna gelmiştir. Mesela, kara mayınlarının kullanılmasını yasaklayan ve mayınlı alanların temizlenmesini öngören uluslararası antlaşma bir grup sivil toplum kuruluşunun girişimiyle imzalanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Sivil toplum kuruluşları, küreselleşmenin sağladığı imkânlarla ulusötesi düzeyde daha kolay faaliyet göstermekte, kitleleri belirli kampanyalar doğrultusunda harekete geçirebilmekte, uluslararası zirvelere ve konferanslara katılarak görüş bildirmektedir. Bu kuruluşlar, iletişim teknolojileri sayesinde birbiriyle daha hızlı etkileşime girerek ortak girişimlerde bulunmakta ve devletlerarası teşkilatların programlarına yön verebilmektedir. Sivil toplum aktörleri az gelişmiş ülkelere ve çatışma bölgelerine insani yardım ulaştırılmasında, eğitim hizmeti götürülmesinde ve bu bölgelerde yoksullukla mücadelede önemli rol oynamaktadır. İnsan hakları ihlallerinin izlenmesi, kalkınma programlarının takibi ve tabiatın korunmasına dönük geliştirilen uygulamaların denetiminde sivil toplumun tesiri oldukça belirgindir. Bu nedenle sivil toplum teşkilatlarının barışı sürdürülebilir kılacak bir küresel yönetim sistemindeki işlevi göz önünde bulundurulmalıdır.

3.2.3. Etkililik

Sürdürülebilir barışı sağlayacak küresel yönetim katılımcılığı teşvik ettiği nispete tesirli olmayı da başarabilmelidir. Çözüm üreten ve çözüm sürecini yöneten bir yönetim sistemi, alınan kararları uygulamaya intikal ettirebilecek iktidarda olmalıdır. Dünya ölçeğinde işleyen bir yönetim sisteminin başarısı bu tesiri muhafaza etmesine bağlıdır. Küresel yönetim süreçleri, barışı doğrudan veya dolaylı olarak tehdit eden dinamiklerin önünü alabilecek etkinlikte seyredebilirse kalıcı barışı sağlayabilecektir. Hâlihazırda küresel barışı doğrudan tehdit eden dinamikler; silahlanma, terörizm ve değişik coğrafyalarda geçmişten bugüne varlık

gösteren çatışma ve ihtilaf alanları olarak sınıflandırılabilir. Küresel yönetim, bu dinamiklerin çatışma ve savaşlara yol açmasını önleyebilecek ölçüde etkin işleyebilmelidir. Çok taraflı yönetim süreçleri; silahsızlanmayı denetleyebilecek, terör örgütlerine karşı müşterek hareketi gerçekleştirebilecek ve anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulmasında neticeye gidebilecek tesiri icra etmelidir.

Konvansiyonel silahlanmanın sınırlandırılması ve kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi için küresel yönetim süreçlerinde alınan kararlar bağlayıcı olmalıdır. Bağlayıcı kararlar doğrultusunda konvansiyonel silah sanayi ve kitle imha silahlarının üretimi üzerinde denetim mekanizmaları işletilebilmelidir. Küresel ölçekte bağlayıcı nitelikte silah sistemleri ve radyoaktif madde ihracatı denetim rejiminin geliştirilmesi önemli bir adım olabilir. İhracat denetimiyle birlikte kitle imha silahlarına sahip tüm ülkelerin denetlenmesi, denetime müsaade etmeyen bütün ülkelere istisnasız yaptırım uygulanabilmesi kalıcı barış için gereklidir.

Küreselleşmenin sağladığı olanaklarla faaliyet alanı genişleyen terörizm, hedef alınan devletin sadece kendi imkânlarıyla mücadele edebileceği bir tehdit olmaktan çıkmıştır. Terör örgütlerinin finansmanının ve silah tedarikinin engellenmesi ancak çok taraflı bir süreçle mümkündür. Küresel yönetim, terörizmle mücadelede objektif kıstaslar doğrultusunda uluslararası düzeyde ortak hareketi sağlayabilecek etkinlikte olmalıdır. Ortak hareket devletleri terörizmle mücadelede somut uygulamalara sevk etmelidir. Somut uygulamalar, mevcut Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda ve terör örgütleriyle bağlantılı sivil toplum kisvesindeki oluşumlarla mücadeleyi de kapsayan geniş bir çerçevede tasarlanabilir.

Silahlı çatışmaların önlenmesi, durdurulması ve anlaşmazlık konularının çözüme kavuşturulması açısından da küresel yönetim yeterince güvenilir ve etkili olmalıdır. Sıcak çatışmanın sona erdirilmesi, barışın tesisi ve korunmasını teminat altına alabilecek uluslararası güvenlik gücü varlığı oldukça önemlidir. BM'nin yakın geçmişte tayin ettiği barışı koruma harekâtlarının insani müdahalelerdeki işlevinin ve bazı hallerdeki yetersizliğinin bu açıdan yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Aynı kapsamda küresel yönetim sistemiyle, Güvenlik Konseyi'nin krizler karşısında daha kolay harekete geçmesini sağlayacak bir karar alma mekanizması geliştirilebilir.

İhtilafın çözüm sürecini yönetmek üzere yetkilendirilen aktörlerin daha isabetli olması için bu devletlerin veya sivil toplum kuruluşlarının tayini BM Genel Kurulu gibi daha demokratik bir zeminde kararlaştırılabilir. Çözüm sürecinin idaresinin küresel yönetimle belirlenmesi, sürecin çatışmanın tarafları üzerindeki etkisini artırabilecektir. Nitekim uluslararası teşkilatların yürüttüğü önleyici diplomasi, arabuluculuk ve yargılama pratikleri giderek yaygınlaşmakta, çatışmanın tarafları bu uygulamalara nispeten daha fazla güvenmektedir. Çok taraflı girişimlerle yürütülen barış müzakereleri, uluslararası sistemdeki güçlü aktörlerin tek taraflı teşebbüsleriyle karşılaştırıldığında daha muteber neticeler sağlayabilecektir.

Küresel yönetim, uluslararası barışı dolaylı yollardan tehdit eden ekonomik azgelişmişlik, tatlı su ve enerji kaynaklarının paylaşımı, tabiatın tahrip edilmesi ve iklim değişikliği gibi dinamiklerle mücadelede sonuca gidebilecek ölçüde etkili yürütülmelidir.

Küresel yönetim süreçlerinin azgelişmişlikle mücadeledeki etkisi uluslararası dayanışma ve yardımlaşma uygulamalarına süreklilik kazandırıldığı ölçüde artabilecektir. Gelişmiş ülkelerin paylaşarak sağlayacağı eğitim, altyapı ve sosyo-ekonomik destek projeleriyle azgelişmiş ülkelerde sürdürülebilir kalkınma hedeflenmelidir. Azgelişmiş bölgelerde istikrarlı bir kalkınma çizgisinin yakalanması bu bölgelerdeki zayıf devlet idaresinden kaynaklanan ve barışı tehdit eden unsurları zayıflatacaktır. Küresel yönetim, enerji kaynaklarının paylaşımında ortaya çıkan anlaşmazlıkların giderilmesine dönük uzun vadede yenilenebilir enerji teknolojilerinin yaygınlaşmasını sağlamalıdır. Fosil yakıtlarının yakın gelecekte tükenen oluşundan dolayı güneş ve rüzgâr enerjisi teknolojilerinin yaygınlaşması kalıcı barışa hizmet edecektir.

Uluslararası barışın sürdürülmesini dolaylı olarak tehdit eden iklim değişikliği ve tabiatın tahrihi meselelerinde küresel ölçekte uygulanabilecek kararların alındığı yönetim süreçlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Küresel yönetim, atmosferde sera etkisine neden olan gazların azaltılmasına yönelik devletleri bağlayıcı nitelikte düzenlemeler ihdas edebilmelidir. Atmosferdeki karbondioksit yoğunluğunun artışı engellemeye dönük Kyoto Protokolü'yle belirlenen çerçevenin genişletilerek ve etkinliği artırılarak sürdürülmesi gereklidir. Nitekim yeryüzündeki bütün devletleri ve toplumları ilgilendiren küresel ısınmanın durdurulması, küresel ölçekte etkili yönetim süreçlerine bağlıdır. Küresel yönetim, aynı şekilde yakın gelecekte yiyecek arzını ciddi ölçüde sınırlandırabilecek çevre kirliliğine karşı devletleri bağlayıcı düzenlemeler yürütebilmelidir. Tarım ürünlerinin ve deniz ürünlerinin arzı açısından küresel düzeyde risk oluşturan ve barışı tehdit eden çevre kirliliğinin önünü alabilecek tedbirler, yönetim süreçleriyle uygulamaya dönüştürülebilmelidir.

KAYNAKÇA

Boulding, K. E., (1978), *Stable Peace*, Austin, University of Texas Press.

Cederman, L., (2001), "Back to Kant: Reinterpreting the Democratic Peace as a Macrohistorical Learning Process", *The American Political Science Review*, 95, 1, 15-31.

Cox, R. W., (1986), *Social Forces, States, and World Order: Beyond International Relations Theory*, Keohane R. O., (edt), *Neorealism and Its Critics*, (204-254), New York, Columbia University Press.

Deutsch, K. W., (1978), *The Analysis of International Relations*, New Jersey, Prentice-Hall Inc.

Doyle, M., (2005), "Three Pillars of the Liberal Peace", *The American Political Science Review*, 99, 3, 463-466.

Galtung, J., (1971), "A Structural Theory of Imperialism", *Journal of Peace Research*, 8, 2, 81-117.

Galtung, J., (2007), *Peace by Peaceful Conflict Transformation-the Transcend Approach*, Webel C., Galtung J., (eds), *Handbook of Peace and Conflict Studies*, (14-32), Oxon, Routledge.

Grieco, J. M., (1998), "Realist Theory and the Problem of International Cooperation: Analysis with an Amended Prisoners' Dilemma Model", *Journal of Politics*, 50, 3, 600-624.

Grotius, H., (1996), *Prolegomena to The Law of War and Peace*, Vasquez, J. A., (edt.), *Classics of International Relations*, (401-403), New Jersey, Prentice-Hall Inc.

Haas, E. B., (1964), *Beyond the Nation-state: Functionalism and International Organization*, Stanford, Stanford University Press.

Howse, R., (2006), "Montesquieu On Commerce, Conquest, War, and Peace", *Brooklyn Journal of International Law*, 33, 1, 693-708.

Kant, I., (2005), *Perpetual Peace A Philosophical Sketch*, Cahn, S. M., (edt.), *Political Philosophy The Essential Texts*, (379-388), Oxford, Oxford University Press.

Keohane, R. O. ve Martin, L. L., (1995), "The Promise of Institutional Theory", *International Security*, 20, 1, 39-51.

Knutsen, T. L., (1992), *A History of International Relations Theory: An Introduction*, Manchester, Manchester University Press.

Kupchan, Charles A. ve Clifford A. Kupchan, (1998), *The Promise of Collective Security*, Brown, M. E., Coté, O. R., Lynn-Jones, S. M., Miller, S., (eds), *Theories of War and Peace: An International Security Reader*, (374-406), Massachusetts, The MIT Press.

Lenin, V. I. (1999), *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism*, Newtown, Resistance Books.

Linklater, A., (1996), *The Achievements of Critical Theory*, Smith, S., Booth, Ken., Zalevski, M., (eds), *International Theory: Pozitivism and Beyond*, (279-298), Cambridge, Cambridge University Press.

Maoz, Z. ve Abdülali N., (1989), "Regime Types and International Conflict, 1816-1976", *The Journal of Conflict Resolution*, 33, 1, 3-35.

Maoz, Z. ve Russett B., (1993), "Normative and Structural Causes of Democratic Peace", *The American Political Science Review*, 87, 3, 624-638.

McGrew, A., (2002), *Liberal Internationalism: Between Realism and Cosmopolitanism*, Held, D., McGrew, A., (eds), *Governing Globalization: Power, Authority and Global Governance*, (267-289), Cambridge, Polity Press.

Mearsheimer, J., (1990), "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", *International Security*, 15, 1, 5-56.

Mitrany, D., (1948), "The Functional Approach to World Organization", *Royal Institute of International Affairs*, 24, 3, 350-360.

Mitrany, D., (1975), *The Functional Theory of World Politics*, Londra, Martin Robertson.

Morgenthau, H. J., (1967), *Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace*, New York, Knopf.

Oneal, J. R., Russett, B., ve Berbaum M., (2003), "Causes of Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations, 1885-1992", *International Studies Quarterly*, 47, 3, 371-393.

Richmond, O. P., (2008), *Peace In International Relations*, New York, Routledge Taylor & Francis Group.

Rosenau, J. N., (1995), "Governance in the Twenty-first Century", *Global Governance*, 1, 1, 13-43.

Rummel, R. J., (1983), "Libertarianism and International Violence", *The Journal of Conflict Resolution*, 27, 1, 27-71.

Wallerstein, I., (1996), *The Inter-State Structure of the Modern World System*, Smith, S., Booth, K., Zalevski, M., (eds), *International Theory: Pozitivism and Beyond*, (87-107), Cambridge, Cambridge University Press.

Waltz, K. N., (2000), "Structural Realism after the Cold War", *International Security* 25, 1, 5-41.

Weede, E., (1984), "Democracy and War Involvement", *The Journal of Conflict Resolution*, 28, 4, 649-664.

Wilson, W., (1996), *The Fourteen Points*, Vasquez, J. A., (ed.), *Classics of International Relations*, (38-40), New Jersey, Prentice-Hall Inc.